

MEN SIZDI KORMEGENMEN, BIRAQ...

Abdiramanova D.

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15710369>

Abdiraman Óteпов – qaraqalpaq dramaturgiyasınıń tiykarın salıwshılardıń biri. Ol talantlı dramaturg, rejissyor, sázende, kórnekli teatr iskeri sıpatında qaraqalpaq xalqınıń tariyxında belgili iz qaldırǵan insan.

Insan bul dúnyada kórgeninen emes, júreginde sezgeninen jıllılıq tabadı, deydi jası úlkenler. Men ómirim dawamında bir márte de kórmegen adamdı saǵınaman. Ol menin babam – Abdiraman Óteпов. Men tuwılǵanımda ol álle qashan bul dúnyanı tárk etken edi. Onıń júzin kórmedim, dawısın esitpedim, mehirin sezbedim. Biraq júregimde oǵan degen qanday da bir jıllı sezim, saǵınısh hám mehir bar ekeninligin bilemen. Men babamnıń dramaturg ekenligin birinshi bolıp 1-klasımda bildim. Ol waqıtta muzika mektebinde oqıytuǵın edim. Kúnlerdiń bir kúnde Qońırattaǵı muzika mektebinde babamnıń atına baǵıshlanǵan úlken kólemli koncert baǵdarlaması ótkerildi. Sol kúni meniń babam “ataqlı shayır bolǵan ekenǵoy” – dep oylanǵan edim. Sebebi, sol koncertke júdá kóp adamlar jıynalǵan, hámme jer babamnıń suwretleri menen toltırılǵan edi. Koncert tawsılǵannan soń hámme adamlar bizlerdiń úyimizge miyman bolıp barǵan edi. Sol waqıttaǵı jası 70-75 ke shamalasıp qalǵan ata-apalar meni shaqırıp alıp: “– sen Qońırattaǵı birinshi dramaturg Abdiraman Óteповtıń shawlıǵı bolasań, sonı bileseń be? – dep kóp márte tákirar-tákirar aytqanları esimnen ketpeydi. Biraq men sol waqıtta babamdı jaslıǵında shayır bolǵan eken, – dep oylay beretuǵın edim. Sebebi, men ol waqıtta jazıwshı, shayır, dramaturg hámмесin bir nárese dep oylaytuǵın edim. Sonnan keyin babam haqqında kóbirek bilgim keldi. Hár qashan úyimizdegi góne albomlardı aqtarıp, babamnıń súwretlerin, kitapların izler edim. Geyde uydegiler onıń qanday haq kewilli, sezimtallı, qábiletli insan bolǵanın aytıp beredi. Dramaturg bolǵan, saxnanı, ádebiyattı, kórkem ónerdi júdá kórgen eken. Óz dáwirinde el húrmetine sazawar insan bolıptı. Men babam haqqında kóp nárseler bilgim keler, biraq shańaraq aǵzalarınan sorasam, ozim qálegenimshe kóp maǵlıwmatlar ala almaytuǵın edim. Kishkene waqıtımda anam “10-klastıń ádebiyat sabaqlıǵında babań haqqında kóp maǵlıwmatlar jazılǵan” – dep aytatuǵın edi. Men 10-klass sabaqlıǵın taptım. Kitap qolıma tıyiwden Abdiraman Óteповqa tiyisli betlerdi ashıp oqıy basladım. Men babama tiyisli hárbir maǵlıwmattı sonday dárejede berilip oqıdım, usı waqıtqa deyin heshbir shıǵarmanı bunday etip berilip, qızıǵıp oqımaǵan edim. Házirgi kúнге deyin sol oqıǵan nárselerim yadımda, hátteki, qay sózi, qay jerde turǵanı da kóz aldımında tur. Babam Abdiraman Óteповtıń “Shaxizada” dep atalǵan dástanı bar eken. Ákeme bul haqqında aytıp edim,

ákem ágamnıń birinshi qız perzentine usı attı qoyatuǵının ayttı, men sol kúni qattı quwandım. Men sonnan keyin jáne de kóp maǵlıwmatlar bilgim keldi. Babam dramaturg, aktyor, hátte muzıkant ta bolǵanın esitip, jáne de kóbirek maqtanış sezimi payda boldı. Óz dáwirinde qaraqalpaq teatrına tiykar salǵan insanlardan biri eken. Bir neshe zamanlas kórkem óner sheberleri onnan tálim alǵan, turmıs sabaǵın úyrengen. Búgin de Qońıratqa, Nókiste, pútkil Qaraqalpaqstanda kórkem óner adamları onı tilge aladı. Mine, házir institutta 1-kursta oqıyman babam Abdiraman Ótepovtıń 120 jıllıǵına baǵıshlanǵan keń kólemlı konferenciya boladı eken, bul jańalıqtı esitip qattı quwandım. Ustazım Saodat Shinnazarova telefon telegramıma bir xabarlandırıwdı tasladı. Men Ájiniyaz atındaǵı instituttıń Baslawısh tálim fakultetinde 1-kursında topar jetekshisi bolǵanlıqtan, dáslep bul xabardı toparıma tiyisli tapsırmalardan biri dep esapladım. Biraq, erteńine ustazım maǵan: «Dinara, seniń babańa arnalıp Respublika kóleminde Ózbekstan Respublikası Qaraqalpaqstan bólimi Qaraqalpaq gumanitar ilim izertlew institutı tárepinen úlken konferenciya ótkerilejaq eken. Seniń babań jeti qırlı, bir sırlı, naǵız kórkem óner pidayısı, qaraqalpaqtıń talantlı ulı bolǵan. Ol haqqında eske túsiriwler, ne bilgeniń bolsa jaz», – dedi. Men sol kúnnen baslap jáne de kóp maǵlıwmat tawıwǵa kiristim. Búgin, mine, 9-may “Eslew hám qádirlew kúni”. Hár jıldıǵıday erte tańda shańaraǵımız benen babamdı zıyaratlawǵa jolǵa shıqtıq. Onıń denesi Qońıratqaǵı “Dástan axun” qoyımshılıǵına jerlengen.

Ákem qábir janında quran oqıdı, men eskertkishtiń qasına alıp kelgen gúlimdi qoydım. Sol waqıtta júregimde bir jıllı sezim oyandı. Men onı hesh qashan kórmegen bolsam da, onı saǵınatuǵınımdı ańladım. Bul zıyarat maǵan jáne bir nárseni esletti: insan tek ǵana denesi menen emes, jaqsı isi, iygilikli sózi hám qaldırǵan izi menen máńgi jasar eken. Babam qaldırǵan izi, jaratqan shıǵarmaları, shańaraǵımızǵa qaldırǵan ibratlı atı – men ushın biybaha miyras.

Úyge keliwden men hámmeden babam haqqında biletúǵınlarınızdıń hammesin aytıp berin dep soray basladım. Ájapam (Ákemniń tuwısqan ájapası) sóz basladı: Babamızdıń milleti qaraqalpaq, ruwı xoja, ómiriniń kóp bólegi ruslar arasında ótken, sonlıqtan rus tilin de jetik bilgen. Ákesi Ótep, anası Zefura, úsh balası bolǵan Paraxat, Sábit hám Marjangúl, úlken balası Sábit bir jasında, qızı Marjangúl 16 jasında awırıp qaytı bolǵan, úsh aqlıǵı Tatiyana, Farrux, Jeńisbay, bes shawlıǵı bar. Abdiraman Ótepov – talantlı dramaturg. Onıń “Teńin tapqan qız” dep atalǵan pyesas bar. Birinshi bul pyesa “ Sháleke bay” dep atalǵan. Ondaǵı bas másele – hayal-qızlardıń óz teńine qosılıp, erkin hám baxıtlı turmıs qurıwǵa haqılı ekenligin kórsetedi. Bunnan basqa, “Gúman “pyesas da bar. Bul pyesanı saxnalastırıwda qızıq waqıyalar bolǵan eken. Pyesanı saxnalastırıwda babam, úydegi kórpe-tósek, kese-sháynek, iyt, pıshıq hámmedin arbaǵa júklep alıp saxnaǵa aparǵan. Hátteki, atamdı da alıp bargan. Bulardı

ájapam atam Paraxat xojadan esitken. Ajapam akesiniń (meniń atam) negizdi atı Meyerxold bolǵanın ayttı. Biraq, hújjetlerde onıń atı Paraxat dep jazılǵanların, ne ushın bulay ózgerkenlerin aytıp berdi. Atamniń atın babam qoyǵan eken. Meyerxold – rus teatr mádeniyatınıń rejissyorı bolǵan adam eken. Babam óz balasına bul attı qoyıw ushın rejissyor Meyerxoldqa qosıq formasında xat jollaydı. Bunı esitip men hayran boldım, sebebi bul waqıyanı birinshi márte esitip turǵan edim. Ájapamniń esitiwlerine qaraǵanda babamızdı Tórtkúl qalasında awqatına záhar qosıp óltirgen. Biraq bul anıq emes, sebebi kitaplarda onıń súzek keseligi menen awırıp qaytıw bolǵanı aytıladı. Bunnan tısqari, Orjonikidze mektebiniń muǵallımı Saǵıyda apam da (jengemniń anası) óz bilgenlerin aytıp berdi: Ol student waqtında, fakultetler arasında pyesa jarısında Ibrayım Yusupovtıń “Aktrisanıń ıǵbalı” shıǵarmasındaǵı Abdiraman Ótepowtıń hayalı Salima apanıń rolin oynaǵan eken. Sol waqıtta Ibrayım Yusupov oǵan kóp maqtaw sózler aytqan. “Aktrisanıń ıǵbalı” shıǵarmasında negizgi waqıyalar Abdiraman Ótepow hám Ayımxan Shamuratovalar atırıpında bolıp ótken. Onnan soń ákem atamnan esitkenlerin ayta basladı: Babam Zárif Qasimov penen birge “Tań nurı” truppasını dúzedi hám oǵan aktyorlardı jıynay baslaydı. Bul truppaga Jolmurza Aymurzaeva, Namazbay baqsı, Aytjan baqsı, Ibrayım Patullaevlardı alıp kelgen. Bir kúni “Onınshı” awılga pyesa qoyıwga kelgende, 16 jaslı Ayımxan Shamuratova truppaga jolıǵıp qosıq ayta alatuǵını aytqan. Sonnan bir-eki kún ótip Abdiraman Ótepow onı Tórtkúlge alıp ketken hám artistlik teatrğa qosqan. Bunnan xabar tapqan Ayımxan Shamuratovaniń dayıları Abdiraman Ótepowtı óltirmekshi boladı. Biraq, Abdiraman Ótepowtı joldasları qayıqqa mindirip, Qıpshaq dalalarına ótkerip jibergen eken. Bunnan basqa da joldasları kóp bolǵan: Asan Begimov, Nawrız Japaqov, Qallı Ayımbetov, Tóresh Allanazarovlar onıń islerin dawam etken. Ákemniń aytıwına qaraǵanda, atamdı Abdiraman babamniń anası Zefura apa tárbiyalagan. Atam hámme waqıyalardı Zefura apadan esitken. Seyfulǵabit Májitov onıń birinshi ustazı bolǵan eken. “Tań nurı” truppasını quratuǵın waqtında Seyfulǵabit Majitov, Qasım Áwezovlar júdá kóp járdemin bergen. Atam Ibrayım Yusupovqa “Aktrisanıń ıǵbalı” shıǵarmasında Abdiraman Ótepow haqqında jazıp, ele de xalıqqa atın keń jaydırıwga járdem bergenlerin aytıp, úlken raxmetin bildirgen. 1987-jılı Abdiraman Ótepowtıń qabiriniń janına hákimiyat tárepinen eskertkish qoyılǵan hám sol waqıtta kóplergen jazıwshılar, shayı, teatr aktyorları kelgen.

Shańaraǵımız benen kóp nárselerdi eske túsirdik, babam haqqında, babamniń atı tilge alıńanda júregimde bir jıllılıq, maqtanısh hám saǵınısh sezimleri tuwıladı. Sebebi, ol ápiwayı insan emes, xalıq ushın xızmet etken kórkem óner pidayıdı edi-dá. Men bolsa búgin babamniń shawlıǵı ekenligime maqtanaman. Men geyde tın ortasında, aspandaǵı juldızlarğa qarap, atamdı qıyalımda kóz aldım keltiremen. Ol qanday adam bolǵan? Dawısları qalay jańlaǵan? Meni kórgende, ne dep sóyler edi hám jıllı sezim menen

basımnan sıypalar ma edi? Kewlimde bul sorawlar sheksiz. Hár saparı túnde jatıwdan aldın ol haqqında oylap, “Qánekey, men de bir mártebe kórgenimde edi...” – dep árman etetuğın edim. Qıyalımda onı sulıw júzli, aq shashlı, mehriban bir insan dep kóremen. Ol meni bawırına basıp, “Meniń shawlıq qızım” dep basımnan sıypalaytuğının kóz aldıma keltiremen. Úyimizde babamnan qalğan estelik nárseler kóp dep ayta almayman, tek kitabı, suwretleri ǵana bar. Biraq, sol kitaplardı hár saparı ashqan waqıtında babamniń ruwxı maǵan:

– Men seni kórmegenmen, biraq sen meniń izimdi dawam et! – degen sıyaqlı boladı. Bir waqıtta oyıma usı qosıq qatarları keldi.

Babam Abdiraman – ol ullı insan,
Men de izin dawam etip bararman,
Keleshekte ustaz bolıw niyetim,
Balalarǵa sabaq beriw maqsetim.

Árman etemen: bir kúni onıń saxnalastırǵan spektakllerin kitap etip jámlep, ómir jolı haqqında shıǵarma jazaman. Ol insan haqqında xalıq ele de kóbirek bilsin, bilmegenler esitip, onıń mashaqatlı ómir jollarınan ibrat alsın.

Men búgin, babamniń shawlıǵı ekenime maqtanış etemen.